

Kinesiska massövervakningssystem och statsmaktens världsbild sprids över världen – exemplet Serbien

Den kinesiska statsmaktens världsbild och sätt att behandla medborgare sprids nu över världen. Serbiens högnationalistiska president Aleksander Vučić hävdar att landets ekonomi har blivit starkare, inte minst tack vare samarbetet med Kina. Vilken verklig effekt Xi Jinpings och Aleksander Vučićs samarbete har på den serbiska ekonomin är svårt att veta, men påståendet har lett till att många serber är positivt inställda till de projekt som den kinesiska staten leder i Serbien. Att kinesiska poliser patrullerar i flera serbiska städer och att Konfucius-institutet begränsar den akademiska friheten kan dessutom ha en självcensurerande effekt både på serbiska medborgare och på de kinesiska medborgare som arbetar i och besöker Serbien.

Övervakningskameror, ansiktsigenkänningssystem och offentliga videokampålar är en del av vardagen för invånare i flera av Kinas städer. Dessa högteknologiska verktyg ingår i statens massövervakningssystem. I det ingår även ett poängsystem där individens beteende beröms och bestraffas. Poängsystemet är kopplat till den kinesiska sociala medieplattformen WeChat, som i sin tur är ansluten till WeChatPay som används för mobila betalningar och är kopplad till användarens personnummer och bankkonto. WeChat har över en miljard användare, och alltfler försäljare av livsmedel och kläder med mera tar emot betalning (endast) genom WeChatPay. Myndigheter både utövar påtryckning på pri-

vata företag för att de ska ansluta sig till WeChatPay och erbjuder fördelaktiga banklån och attraktiva lokaler till de företag som ansluter sig till systemet. Till saken hör även att kinesiska sociala medier inte erbjuder valet att inte dela kontakter, och att företag, enligt säkerhetslagen, måste samarbeta med staten.

Representanter för statsmakten hävdar att bristen på laglydighet är utbredd i landet och att man med hjälp av bland annat videokampålar – där porträtt på dem som brutit mot trafik- och andra regler visas på offentliga platser – vill skapa goda vanor hos medborgarna. Kort sagt vill statsmakten, genom till synes frivilliga system, få medborgarna att lämna information om alla delar av sitt liv och i förlängningen minska medborgarnas känsla av att ständigt vara övervakade; och med hjälp av feodala seder som offentlig skampåle och social bestraffning få folk att följa de beteendemönster som stakas ut.

Denna behandling av medborgarna, och statsmaktens världsbild, sprids nu över världen genom export av högteknologiska massövervakningssystem och genom Konfuciusinstitut, och ingår i enpartistatens arbete för att få politiskt och ekonomiskt övertag i världen. Det vill säga en omställning från ”Made in China” som var den initiala satsningen i övergången till marknadsekonomi – varor och tjänster tillverkade av inhemska och utländska företag i Kina – till ”Made by China” – varor och tjänster tillverkade i och utanför Kina under ledning av den kinesiska staten; en statsledd kapitalism som utgör ramen för projektet ”Ett bälte, en väg”, Kinas nya sidenväg.

Den kinesiska övervakningsteknologin, som HIK Vision och det omtalade Huawei står för, har exporterats till bland annat Ecuador, Förenade

Arabemiraten, Kenya, Pakistan, Tyskland (där förbundsländernas politiker har relativt stor makt över utvecklingen i sin landsdel), Uzbekistan, Zimbabwe och Serbien.

Det serbiska folkets kamp och sociala olydnad mot maktfullkomlighet och nationalism må ha fått Slobodan Milosević avsatt, men sedan 2012 styrs landet åter av nationalistiska partier och sedan 2017 av president Aleksandar Vučić och hans höger-nationalistiska Serbiska framstegspartiet (Srpska napredna stranka, SNS). De politiska och medborgarligena rättigheterna har urholkats och oppositionen och oberoende medier verkar under allt större press. President Vučić kallar Serbiens relationer med EU och USA för 'partnerskap' och den med Kina för 'broderskap', och hävdar att landets ekonomi har blivit starkare inte minst tack vare samarbetet med Kina. Det råder ingen oenighet om att landets ekonomi har blivit starkare, men påståendet att samarbetet med den kinesiska statsmakten har god inverkan på ekonomin ifrågasätts av serbiska nationalekonomer. Serbiens ekonomi är sargad sedan upplösningen av Jugoslavien, men

efter flera regeringars ekonomiska reformer och statliga investeringar är landets ekonomi nu en av världens snabbast växande. Under 2019 hade Serbien en tillväxt på 4,2 procentenheter, medan till exempel EU:s nuvarande ordförandeland Tyskland hade en tillväxt på 0,6. Dessutom antas landets ekonomi lida relativt lite till följd av coronapandemin. IMF förutspår att Serbiens BNP kommer att falla med 3 procent, medan Tysklands kommer att falla med 7 och Italiens med över 9 procent. Det faktum att jordbrukssektorn utgör en stor del av ekonomin, att ekonomin är mer beroende av väderförhållanden än av turism och att den är relativt lite integrerad i den globala ekonomin gör Serbien mindre sårbar för de ekonomiska konsekvenserna av pandemin.

Stora utmaningar återstår dock att ta itu med, däribland det höga budgetunderskottet, de relativt

stora stats- och utlandsskulderna, den höga arbetslösheten (särskilt bland de unga), bristerna i rättsystemet, den utbredda korruptionen och landets låga BNP per capita. Enligt Eurostat (EU:s generaldirektorat för statistisk) har Serbien Europas största sociala ojämlikhet. Det vill säga att de senaste årens ekonomiska tillväxt inte har kommit majoriteten serber tillgodo.

För att locka kinesiska turister till landet har Serbiens turistbyrå genomfört en stor annonskampanj på alla Alibabas plattformar och på de kinesiska sociala nätverken WeChat och Weibo.

Ett resultat av samarbetet mellan president Aleksandar Vučić och Xi Jinping är att huvudstaden Belgrad nu är en av de närmare 250 städer i världen där kinesisk tillverkade massövervakningssystem finns installerade. I Serbiens nationella säkerhetsapparat ingår, förutom kinesiska högteknologiska massövervakningssystem, även köp av kinesisk tillverkad militär utrustning, kinesiska poliser patrullerande i Serbien samt att Huawei ska bygga Serbiens nationella 5G-nät. Dessa politiska beslut oroar en del serber och installationen av massövervakningsutrustningen i Belgrad har varit kontroversiell. Serbiska människorättsorganisationer har använt sin grundlagsenliga rätt till information och begärt att få veta exakt var de 1000 bevakningskamerorna

kommer att installeras och om de har inbyggd ansiktsgenkänning. Inrikesministeriet har svarat att det inte finns något ansiktsgenkänningssystem inbyggt i kamerorna samt att allmänheten kommer att underrättas i det fall ansiktsgenkänning installeras. Därutöver har ministeriet avslagit begäran om information gällande var bevakningskamerorna ska installeras, med hänvisning till att informationen är sekretessbelagd. Det är ett av flera sekretesskrav från den kinesiska statens sida. I januari 2019, då massövervakningssystemet började installeras och serber tog till gatorna i protest, tog det privatägda Huawei bort informationen från sin webbsida om Belgrad som ett av sina smarta-städer-projekt. När journalister i maj 2020 begärde ut kopior på avtalen mellan den serbiska och kinesiska staten gällande modernisering av snabbtågsbanan mellan Belgrad

och Budapest, som den kinesiska staten har huvudansvar för och som enligt infrastrukturminister Zoran Mihajlović är det största delprojektet inom ”Ett bälte, en väg” i sydöstra Europa, fick de avslag med hänvisning till att dokumenten var sekretessbelagda.

Sedan 2018 råder visumfrihet mellan Folkrepubliken Kina och Republiken Serbien och sedan september 2019 patrullerar kinesisk polis tillsammans med serbisk i flera serbiska städer. Den gemensamma patrulleringen sägs vara till för den ökade skaran kinesiska turister. Liknande polissamarbeten sker i bland annat Italien och Kroatien. Kinesiska poliser patrullerar i Belgrad, där det finns en del kinesiska turister, men även i Smederevo och Novi Sad, där de kinesiska turisterna är få. I dessa städer finns däremot kinesiska medborgare som arbetar vid Konfuciusinstitutet och med kinesiska statens olika projekt i ”Ett bälte, en väg”.

I Novi Sad, landets andra största stad, leder den kinesiska staten bygget av ett ”europeiskt center för kultur och innovation” samt renoveringen av ett välbesökt hantverks- och konstnärskvarter i stadskärnan. Därtill är, liksom i Belgrad, ett Konfuciusinstitut anslutet till stadens universitet. Institutet är både populärt och ifrågasatt, det senare med anledning av att läroplanen och de anställda lyder under kinesiska regelverk. Det betyder att de kinesiska lärarna påverkar den akademiska friheten i bland annat frågor som rör Taiwan och Tibet. Även de auktoritära undervisningsmetoderna, med bestraffning, har kritiserats.

I Smederevo har kinesiska staten köpt nyttjanderätten till Železara Smederevo, kronjuvelen i Serbiens järn- och stålindustri. Stålverket invigdes 1913 i dåvarande kungadömet Serbien, ägdes därefter av den jugoslaviska staten, privatiserades under Serbien-Montenegro och arrenderades ut till US Steel, återtog därpå av serbiska staten och arrenderades ut 2016 till kinesiska statens He Steel Group. President Vučić och hans partikamrater hävdar att den ”kinesiska staten genom sin investering i Železara Smederevo har räddat 5 400 jobb”. Men enligt inhemska ekonomer handlar det varken om en investering eller om att den kinesiska staten har räddat några jobb, utan om att den kinesiska staten, liksom US Steel dessförinnan, arrenderar stålverket och att den serbiska staten bär ansvaret och kostnaden för

arbetskraften. De hävdar att sådana avtal på lång sikt urholkar landets ekonomi. Ett annat exempel där president Vučić och SNS tycks glida på sanningen är påståendet att ”bygget av Pupinovbron blev möjlig tack vare investeringar från den kinesiska staten”. Ekonomer hävdar att bron byggdes med hjälp av ett inte så fördelaktigt lån från en kinesisk bank och import av kinesiska tjänster, trots att inhemska kunskaper inte saknas.

Det finns dock ett område inom vilket presidentens och SNS:s påstående gällande det kinesisk-serbiska samarbetets effekt på den serbiska ekonomin kan vara korrekt. Enligt den officiella statistiken var de kinesiska turisterna fem gånger fler 2019 än 2016, det vill säga närmare 100 000, av totalt 1,8 miljoner utländska turister. Idag är turismen koncentrerad till Belgrad och utgör endast 3 procent av Serbiens BNP. I Aleksandar Vučićs och SNS:s plan för att stärka Serbiens ekonomi ingår att locka kinesiska turister till landet. Serbiens turistbyrå har i år genomfört en stor annonskampanj med presidenten som frontfigur på alla Alibabas plattformar och på de kinesiska sociala nätverken WeChat och Weibo. Coronopandemin sätter käppar i hjulet, men framgent kan de bilaterala politiska och ekonomiska relationerna samt överkomliga priser leda till ett ökande antal kinesiska turister och till en positiv effekt på Serbiens ekonomi.

I vilken utsträckning Aleksandar Vučić och hans partikamrater talar sanning när det gäller det serbisk-kinesiska samarbetets effekt på Serbiens ekonomi är svårt att veta eftersom insynen i avtalen är näst intill obefintlig. Men påståendet att samarbetet har en god påverkan på Serbiens ekonomi har lett till att många serber är positiva till de projekt som den kinesiska staten driver i Serbien, och att SNS fick förnyat förtroende i årets parlamentsval – då en ansenlig mängd röstberättigade följde den samlade oppositionens uppmaning och bojkottade valet. Dessutom kan det faktum att ett kinesisktillverkat massövervakningssystem är installerat i Belgrad, att kinesisk polis patrullerar i flera serbiska städer, att den kinesiska statsmakten tvingar fram en praxis som går mot mindre insyn i offentlig finansiering och att Konfuciusinstitutet skapar en kultur av censur i Serbien ha en självcensurerande effekt på såväl kinesiska medborgare som arbetar i och besöker

Serbien som på serbiska medborgare – studenter i kinesiska, anställda vid serbiska företag som arbetar med projekt ledda av den kinesiska staten i Serbien, kritiker av de ”Ett bälte, en väg”-projekt som är tänkta att genomföras i Serbien samt medborgare som ifrågasätter Aleksander Vučićs och hans partikamraters politik.

GORDANA MALEŠEVIĆ